

Kong Konstantin og det græske oberststyre

AF

MOGENS PELT

Oberststyret 1967-74 markerer et vendepunkt i Grækenlands nyeste historie. Kuppet den 21. april 1967 var kulminationen på en række tendenser siden Den græske Borgerkrig 1946-49, hvor ekstra-parlamentariske kræfter, militær og kongehus ved flere lejligheder spillede en afgørende rolle i politik og samfund. Militærjuntaens fald i 1974 varslende begyndelsen på en ny epoke, hvor det regime, som var blevet etableret af Borgerkrigens vindere, endegyldigt afvikledes. Kongedømmet blev således afskaffet. Militæret mistede sin direkte indflydelse på den politiske proces, mens stat og samfund blev liberaliseret med legaliseringen af Grækenlands kommunistiske Parti og rehabiliteringen af modstandsbevægelsen, Borgerkrigens tabere, som de mest symboltunge markeringer.

Kongehuset og militærets indflydelse på politik og samfund rakte imidlertid længere tilbage end Borgerkrigen. Således havde kongehuset siden monarkiets indførelse i 1833 været en betydelig politisk faktor og en væsentlig kilde til splid. Fra 1915 spaltede det Grækenland i royalister og republikanere og bragte ved flere lejligheder landet på randen af borgerkrig (1915-17 og 1935). Mellem 1917 og 1946 drev anti-royale stemninger tre gange monarken i landflygtighed, mens de kongetro et tilsvarende antal gange havde held til at opnå hans tilbagevenden. Splitelsen blev oprindeligt udløst af uenighed om Grækenlands deltagelse i Den første Verdenskrig dvs. af udenrigspolitiske forhold, men antog i løbet af mellem- og efterkrigstid mere og mere karakter af en strid om indre politiske forhold.

Militær intervention i nyere tid kan dateres til det såkaldte *Goudi*-kup i 1909. I de kaotiske årtier efter Grækenlands nederlag til den tyrkiske nationale bevægelse i Lilleasien i 1922 var militærkup ligefrem en tilba-

gevendende faktor i det politiske spil. Hvor de væbnede styrker i 1920erne var spaltet langs de samme linjer, som brød den politiske verden med republikanere på den ene side og royalister på den anden, fik militæret i 1935 efter en mislykket republikansk opstand en politisk homogen sammensætning og sluttede op bag kronen. Denne komposition kom til at præge militæret i de følgende tre årtier. I den samme periode blev militær og kongehus knyttet stærkere sammen og kom til udgøre en akse i græsk politik.

Udgangspunktet for denne undersøgelse er, at den politiske magt indtil 1965 især hvilede på tre søjler, den folkevalgte regering, militær og kongehus. Artiklen vil undersøge kong Konstantin II's relationer til militæret før, under og efter Oberststyret. Hvordan forholdt Konstantin sig i konflikterne mellem de væbnede styrker og de folkevalgte, og hvordan handlede militæret, når der opstod modsætninger mellem konge og regering? I den forbindelse vil jeg drøfte strukturelle forhold og traditionens rolle som årsagsfaktorer.

Den hidtidige litteratur behandler næsten udelukkende udviklingen op til kuppet 21. april og det første halve år under militærregimet frem til Konstantins mislykkede modkup 13. december 1967. Derimod foreligger stort set intet om hans relationer til regimet herefter.

På den ene side står modstanderne og kritikerne af det gamle system, på den anden findes tilhængerne. Den vigtigste eksponent for den første gruppe er Grækenlands senere premierminister og Konstantins erklærede modstander, Andreas Papandreou. Han blev fængslet på selve kup-dagen og løsladt i begyndelsen af 1968 efter internationalt pres på regimet. Især hans erindringsbaserede *Democracy at Gunpoint* har sat sig betydelige spor i tolkningen af Konstantins rolle i kuppet også uden for Grækenlands grænser. Bogen er således oversat til en række sprog, herunder dansk, med titlen *Dødsdømt Demokrati*. I følge Papandreou var Konstantin og ikke mindst hans moder, dronning Frederika, direkte involveret i den konspiration, som kulminerede med Oberstkuppet.

Blandt Konstantins skarpeste kritikere finder vi også en af hans rådgivere, Philip Deane.¹ Han arbejdede i en kort periode som generalsekretær for politiske anliggender med særligt henblik på kontakten mellem Konstantin og intelligentsiaen samt fagforeningerne. Ved sin tiltrædelse i begyndelsen af 1964 forventede Deane at skulle deltage i en reform af monarkiet. Sådanne forventninger var ikke mindst næret af hans tillid til, at den liberale centrum-politiker George Papandreous

¹ Philip Deane, *I Should Have Died*, New York 1977.

regeringsdannelse omsider ville skabe de rette betingelser for et »græsk forår« efter 1940ernes brutale besættelses- og borgerkrigsperiode og ti års højrestyre. Deane tog imidlertid hurtigt sin afsked og sluttede sig til Papandreou, angiveligt fordi de anti-demokratiske kræfter omkring Konstantin vandt mere og mere terræn.²

En anden af Konstantins rådgivere, Dimitrios Bitsios, med ansvar for relationerne til de politiske partier, er også kritisk over for Konstantin.³ Bitsios tiltrådte sit embede i begyndelsen af 1966 med en forventning om at kunne forbedre relationerne mellem kongen og de folkevalgte. Han håbede hermed at styrke mulighederne for at lade den parlamentariske proces bringe Grækenland gennem den krise, som splittede politik og samfund i kølvandet på George Papandreous afgang i Juli 1965 efter hans sammenstød med Konstantin.⁴ Bitsios afviser, at kuppet kan tilskrives politikernes fallit, og understreger, at Konstantin overvurderede sin egen evne til at kontrollere militæret. Bitsios tog sin afsked allerede dagen efter kuppet med den begrundelse, at han ikke ville tjene under et diktatur. Han undsagde således også Konstantin, der endte med at tage obersternes mænd i ed og på den måde give det nye regime en vis legitimitet. Bitsios forfattede manuskriptet til sin bog umiddelbart efter kuppet og foretog visse tilføjelser i 1983, men værket er først udgivet posthumt i 1997 af Bitsios søn.

Generationsforhold spiller også en rolle for tendenserne i litteraturen. Her skiller særligt den såkaldte 1974-generation, Grækenlands »1968ere«, sig ud. Denne var i opposition til det gamle system, præget af anti-amerikanisme og forlangte reformer og, ikke mindst, rehabilitering af besættelsestidens modstandsfolk og af Borgerkrigens tabere. Denne tradition afspejler i et vidt omfang Papandreous syn på Konstantin. Samtidig er det i den generation, vi finder de bedst underbyggede fremstillinger af Grækenlands turbulente 1960ere og 1970ere.⁵

Blandt værker af ikke-græsk proveniens bør Peter Murtagh nævnes. Murtagh bygger i høj grad på modstanderne af det gamle system, men inddrager også interviews med amerikanske diplomater og efterretningsfolk, som var aktive i Grækenland i 1960erne og 1970erne.⁶

² Ibid, p. 51.

³ Dimitris Bitsios, *Sto orio ton kairon* (Tidens Grænser), Athen 1997.

⁴ Ibid., p. 207. Se også Deane, p. 71.

⁵ Her træder især Alexis Papachelas frem, som har skrevet det hidtil mest veldokumenterede værk om de græsk-amerikanske relationer i 1960erne, *O Viasmos tis ellinkis dimokratias: o amerikanikos paragon, 1947-1967*, (Voldtægten på det græske Demokrati: Den amerikanske Faktor, 1947-1967) Athen 1997.

⁶ Peter Murtagh, *The Rape of Greece, the King, the Colonels and the Resistance*, London 1994.

Blandt apologeterne er Konstantin selv den mest fremtrædende. Han har ved flere lejligheder givet sin version af den kriseprægede tid umiddelbart før og efter Kuppet. Han hævder, at han aldrig ønskede en konfrontation med Papandreou, og at det skete mod hans vilje, da premierministeren trådte tilbage. Han omtaler militæret som en autonom kraft uden for hans rækkevidde og forsøger overhovedet at distancere sin person fra de anti-demokratiske kræfter. Han begrundet sit samarbejde med obersterne som et forsøg på at undgå et blodbad og betegner sit mislykkede modkup 13. december 1967 som en bestræbelse på at redde demokratiet.⁷ Konstantin ønsker tydeligvis, at denne handling bør stå som det sidste ord i diskussionerne om hans demokratiske sindelag, for det var med den dåd, at »kong Konstantin«, som han udtrykker det, »ofrede sin krone« i forsvaret for det græske folks demokratiske friheder.⁸ Blandt ikke-græske værker, som støtter Konstantin bør nævnes BTs udenrigspolitiske medarbejder, Ole Kiilerich.⁹ Hans værk må ses i lyset af den Grækenlands-interesse, der opstod i Danmark ved den danske prinsesse Anne-Maries giftermål med Konstantin. Dette udløste bl.a. håb om, at det danske monarkis tradition for upolitisk virke kunne få en gunstig indflydelse på Konstantin og herigennem komme den demokratiske udvikling i Grækenland til gode. Kiilerich fokuserer især på Konstantins forhold til Papandreou og gengiver royalisternes og højre-fløjens version af Konstantins rolle i 1965-krisen: Konstantin handlede inden for rammerne af grundloven og ville redde Grækenland fra en ny borgerkrig og sovjetisk indflydelse. Det var med sorg, at Konstantin måtte lade den gamle Papandreou træde tilbage. Konstantin skulle også have været reformvenlig og lydør over for Papandreous ønsker om at ændre hofetaten og finde sig nye og mere moderne indstillede rådgivere, end kong Paul havde benyttet. Han skulle desuden have været rede til at ændre den ubegrænsede ret for kongen til selv at vælge sine regeringer og tilpasse den parlamentariske skik til kongedømmets behov.¹⁰ Kiilerich har haft stor betydning for opfattelsen af Konstantin i dansk meningsdannelse, ikke mindst i den del af offentligheden, for hvem Konstantins relationer til det danske kongehus står i centrum.

Der er offentliggjort få græske samtidige kilder til belysning af de involverede aktørers intentioner. Blandt disse finder vi en brevveksling

⁷ Se f.eks. interviuet med Konstantin i den græske avis, *To Vima, Vimagazino* 3. juni 2001, eller *Athens News* 7. maj 1997.

⁸ *Athens News*, 7. maj 1997.

⁹ Ole Kiilerich, *Kong Konstantin II og Det Græske Monarki*, København 1967.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 45-55.

mellem Konstantin og premierminister George Papandreou, som må betragtes som et væsentligt led i optrapningen af konflikten mellem Konstantin og Papandreou i dagene umiddelbart før sidstnævnte trådte tilbage 15. juli 1965.¹¹ Der findes desuden en række publicerede aktstykker fra den ledende politiker Konstantin Karamanlis arkiv.¹²

Derimod eksisterer der en omfattende bestand af materiale først og fremmest af amerikansk proveniens, som gør det muligt at komme bag om erindringslitteraturen og fremstillingerne. USA var stærkt repræsenteret qua sin ambassade, en CIA-station og et utal af rådgivere i Grækenlands væbnede styrker. Der er enighed i litteraturen om, at USAs spillede en fremtrædende rolle i græsk samfund, økonomi og politik. Det gælder særligt for perioden fra Truman-doktrinen i 1947 til afslutningen af Marshall-hjælpen til Grækenland i 1952. Washington ydede således den nationale græske regering massiv støtte under Borgerkrigen, og amerikanske missioner var aktive deltagere i reorganiseringen af militær og økonomi. Washington spillede også en rolle i græsk politik, særligt i den proces, der i 1952 førte til dannelsen af Grækenlands første stærke regering under marskal Alexandros Papagos, hvilket samtidigt amerikansk materiale giver rigeligt belæg for.¹³

Dette styrkede samtidig en forestilling i græsk offentlighed om, at USAs indflydelse, den såkaldte »amerikanske faktor«, var allestedsnærværende og almægtig. I følge en vurdering fra Bureau of Intelligence and Research (INR) i State Department fra 1965 var den gængse opfattelse i Grækenland, at »den amerikanske faktor« støttede højrekræfterne. Samtidig blev Washington opfattet som så enerådige, at der herskede frygt i hele det politiske spektrum for, at »den amerikanske faktor« skulle alliere sig med modstanderne. Det betød også, at »den amerikanske faktor« blev betragtet som et aktiv, hvis den kunne mobiliseres i egen sags tjeneste, og som en allieret, man kunne prale af inden for egne rækker.¹⁴ Som det vil fremgå af det følgende, var de forskellige amerikanske repræsentationer i Grækenland nærmest løbende i kontakt med

¹¹ *Fos is tin politikin krisin pou sineklonise tin Ellada* (Lys over den politiske krise, som rystede Grækenland), Athen 1965.

¹² *Konstantinos Karamanlis: to archio: ghegonota ke kimena* (Arkivet: Begivenheder og Dokumenter), Athen 1992-8, Vols. 1-12.

¹³ Se f.eks. Mogens Pelt, 'Systemkamp og anti-amerikanisme i Grækenland, 1947-1974', i Carsten Due-Nielsen, red., *Historie og Historiografi: Festskrift til Inga Floto*, København 2002.

¹⁴ 6. august 1965, to the Secretary, from INR, Thomas L. Hughes.

Subject: The »American Factor« in Current Greek Political Crisis, Secret/no foreign dissem/limited distribution, Harilaos Lagoudakis Collection, in the Special Collections at Boston University (herefter, Lagoudakis Collection) box 216.

de græske aktører, og den amerikanske administration i Washington fulgte udviklingen i Grækenland nøje og underkastede den enorme strøm af information og efterretning fra Grækenland omhyggelig analyse. Derimod var den amerikanske politik mindre sikker. Hovedlinjerne syntes at have været en bevægelse fra direkte politisk og økonomisk intervention samt aktiv militær rådgivning, som under Borgerkrigen, til regelmæssig økonomisk og militær bistand samt politisk påvirkning. Den økonomiske bistand ophørte i begyndelsen af 1960'erne, mens det militære hjælpeprogram fortsatte. Hvad angår politisk påvirkning, var Washingtons støtte til græsk højre åben i årene under Koreakrigen med den amerikanske ambassade som en vigtig aktør. Washington spillede en diskret men ikke ubetydelig rolle i forbindelse med kong Pauls overraskende udnævnelse af Karamanlis til premierminister i 1955, mens den amerikanske ambassade blandede sig i den offentlige debat i forbindelse med det såkaldte »skandalevalg« i 1961 med udtalelser, som kunne tjene til at legitimere resultatet. Højre var tydeligvis USAs foretrukne partner, men Washington indstillede sig samtidig på samarbejde med Papandreou, omend relationen aldrig blev hjertelig og ikke var præget af gensidig tillid. I årene inden Kuppet tilkendegav den amerikanske ambassade løbende og på given foranledning, at Washington forholdt sig negativ over for et eventuelt kup. Hvordan CIA og det amerikanske militær forholdt sig i tilsvarende situationer, giver det anvendte kildemateriale ikke mulighed for at besvare. Det står imidlertid fast, at efter obersternes magtovertagelse optrappede Washington sin støtte til militærstyret.

Blandt de amerikanske kilder bygger foreliggende artikel især på vurderinger fra the Bureau of Intelligence and Research (INR) at the State Department og udredninger fra Charilaos Lagoudakis, som var INRs analytiker af græske forhold.¹⁵ Her bør Lagoudakis 45 sider lange rapport, »The April Coup«, nævnes. Der er tale om et dokument, som blev til efter kuppet. Det er en analyse af konspiration fra omkring 1956 til Oberstkuppet og bygger på de mange efterretninger, som Lagoudakis modtog gennem årene. Den udgave af »The April Coup«, som anvendes i foreliggende artikel, er Lagoudakis' eget arbejdsseksemplar til en rapport, som han forberedte for sine overordnede. Amerikanske militære kilder har ikke kunnet anvendes, bortset fra dem, som er gået over Lagoudakis' bord. Forretningsgangen synes dog at have været

¹⁵ INRs oprindelse kan, ligesom CIAs, føres tilbage til Office of Strategic Services (OSS). INRs opgave var at støtte udenrigsministeren og hans toprådgivere ved at koordinere og analysere efterretningsmateriale, som afdelingen ideelt set havde krav på at modtage fra National Security Agency (NSA), CIA samt State og Defence Department.

noget tung, hvad et følgebrev til en væsentlig efterretningsrapport om konspiration i august 1965 tydeligt lader fornemme:

»to Mr. Charilaos G. Lagoudakis, Greek Analyst, INR/RNA, US State Dep [...] As I indicated on the telephone, don't be upset that State wasn't given a copy originally of the 7 August 65 report. It was as indicated, passed to CIA for action by this headquarters. Any question on this matter will be readily answered or I'll come over to discuss the matter with you.«¹⁶

Skrivelsen må ses som et forsøg på at »glatte ud«, efter at ekspeditionen havde været to år under vejs og først nåede Lagoudakis efter kuppet.

Det må understreges, at foreliggende undersøgelse hovedsagelig bygger på amerikansk kildemateriale. Først med fuld adgang til det græske materiale kan der etableres en mere sikker basis for tolkning af intentionerne hos de græske aktører.

Konge versus Premierminister

Splittelsen mellem kongemagt og premierminister trådte frem med fuld styrke under Den første Verdenskrig. Modsætningerne skabte en brudlinje mellem royalister og republikanere, som med gentagne intervaller kom til at præge græsk politik: kongedømmet blev bragt til folkeafstemning i 1920, 1924, 1935 og 1946. Folkeafstemningen i 1924 blev gennemført i et stærkt anti-royalistisk klima og med 70 procent af stemmerne for blev republikken indført. En groft manipuleret afstemning i november 1935, som blev gennemført, mens landet var ledet af en tremands junta af ultra-royalister, bestemte med 97,87 procent af stemmerne at genindføre monarkiet.¹⁷ Kong George II's centrale rolle i oprettelsen af Metaxas-diktaturet 1936-41, den omstændighed at kongen gik i eksil under Aksemagterne besættelse, samt at Grækenlands Kommunistiske Parti havde en central rolle i landets stærkeste modstandsbevægelse, bragte spørgsmålet om kongens tilbagevenden til folkeafstemning i 1946. Selvom kong George kunne vende tilbage efter et udfald, hvor 68 procent stemte »ja«, er resultatet stærkt omdiskuteret. Udenlandske valgobservatører noterede, at svindel og intimidering spillede en stor rolle under valghandlingen. Mens der hersker uenighed

¹⁶ 8 June 1967 From Sherman A Roc, Jr., Capt. USAF, Hqs, USAF, Director of SpecInves. AFISIA2, Lagoudakis Collection, box 143.

¹⁷ George Th. Mavrogordatos, *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*, Berkeley 1983, pp. 32, 51.

om omfang og betydning af disse faktorer, eksisterer der konsensus om, at en væsentlig del af ja-stemmerne blev afgivet som et udtryk for misbilligelse over for den kommunistiske opstand. Dette gjaldt særligt blandt centrums vælgere, som for en stor dels vedkommende tilhørte den anti-royalistiske tradition.¹⁸ Det betød også, at monarkiet fortsat blev betragtet med skepsis ikke mindst på grund af den skygge, som kong Konstantin I og kong George havde kastet over tilliden til institutionens parlamentariske og demokratiske indstilling.

Kong Paul kom i sin regeringstid 1947-64 to gange i konflikt med de folkevalgte. Han tabte i 1951-55 en magtkamp med Papagos om kontrollen med de væbnede styrker og valgsystemet. Papagos havde militæret på sin side og fik også Washingtons støtte, eftersom han var rede til at gennemføre en række reformer, som USA ønskede.¹⁹ Militæret og USA spillede også en rolle, da kong Paul ved Papagos død valgte at overhøre lederne af regeringspartiet, der ønskede en af deres mænd som premierminister og i stedet udpegede en *homo novus*, den relativt ukendte og – mente amerikanerne – svage Karamanlis. Vedrørende Karamanlis' position hed det i et memorandum, som skulle forberede præsident Kennedy til et møde med den græske premierminister i 1961:

»Karamanlis became premier on the death of Field Marshal Papagos, the hero of the Civil War; he was at that time one of most junior ministers in the cabinet. He was selected by the American Ambassador (Mr. Peurifoy)²⁰ and King Paul, *not* by the leaders of the ruling party coalition. This is still talked about in Greece, and Karamanlis is viewed as the 'favorite' of the United States; a view which depends not only on this history, but also on the close support we – through the attitude and behaviour of our Embassy – have given his government.«²¹

¹⁸ Lawrence S. Wittner, *American Intervention in Greece, 1943-1949*, New York 1982, pp. 36-69.

¹⁹ Pelt 2002, pp. 199-202.

²⁰ Peurifoy forlod sin post i Grækenland i 1953. Derfor behøver forfatteren dog ikke at tage fejl: Peurifoy var højt estimeret i State Department, ikke mindst p.g.a. hans tjeneste i Grækenland og han blev efterfølgende udstationeret til løsning af kriseopgaver, hvor vitale amerikanske interesser var på spil: i Guatemala (1953-54) og i Sydøstasien, hvor han var ambassadør i Thailand med henblik på at fremme oprettelsen af SEATO, indtil han 18. august 1955 mistede livet i en bilulykke. I følge Karamanlis' senere beretning foreslog kongen engang sidst i august for første gang, at han skulle overtage embedet efter Papagos. Karamanlis, Vol. 1, Athen 1992, pp. 259-62.

²¹ Memorandum on the Present Greek Government, Confidential, John F. Kennedy Library, Boston, Massachusetts, (herefter JFKL) National Security Files (NSF), 100A, Greece General 1961.

Konflikt mellem kongehus og Karamanlis

Denne afhængighed blev et voksende problem for Karamanlis. Valget i 1961, som Karamanlis vandt, gav anledning til velbegrundede beskyldninger om omfattende og systematisk svindel bl.a. rettet mod Centrum Unionen (EK) udført af militæret og sikkerhedstjenesterne.²² På den baggrund indledte oppositionen under ledelse af George Papandreou en offensiv for at undergrave regeringens legitimitet over for offentligheden med slogans om, at Karamanlis var en viljeløs marionet i kongens hænder. Samtidig afviste Papandreou enhver officiel omgang med kongehuset, indtil kong Paul fik rettet op på den »unormale situation«, der var skabt ved, at Karamanlis »ulovlige« regering fortsat sad ved magten.²³ Dertil kom, at kongens apanage i almindelighed og omkostningerne i forbindelse med prinsesse Sophias bryllup i særdeleshed blev til sager i græsk offentlighed. I følge den vesttyske ambassadør var den gængse opfattelse, at udgifterne var overdådigt ødsle for en stat som den græske, der kun rådede over ganske beskedne midler. Især den omstændighed, at Sophias medgift blev tilvejebragt gennem en særlov, bidrog yderligere til beskyldningerne mod Karamanlis. Kritikken kulminerede i forbindelse med en særdeles omkostningskrævende festligholdelse af hundredeårsdagen for det glückborgske dynasti i Grækenland i marts 1963, en handling som den vesttyske ambassadør fandt uklog. Festligholdelsen blev i det hele taget genstand for megen kritik, og i diplomatiske kredse pegede man på, at omkostningerne langt oversteg, hvad der var passende for et land som Grækenland, der modtog udenlandsk bistand og var blandt de mest udsatte i NATO.²⁴ Karamanlis lod sig tydeligvis påvirke af disse beskyldninger og tog flere initiativer, der kunne tjene til at understrege hans uafhængighed af militær og kongehus. En af hovedmændene bag valgsvindlen i 1961, stabschef for den græske hær, general Vasilios Kardamakis blev sendt på pension.²⁵

²² En senere undersøgelse viste, at højtstående officerer i militæret og sikkerhedstjenesten, KYP, stod bag en plan med henblik på intervention i 1961-valget. Blandt de involverede var general Alexandros Natsinas, lederen af KYP, general Nikolaos Gogousis, leder af Karamanlis' informations kontor, General Vasilios Kardamakis og den senere diktator George Papadopoulos. Constantine Danopoulos, *Warriors and Politicians in Modern Greece*, Chapel Hill, 1984 pp. 37-8 og Jiannis Roubatis, *Tangled Webs: the US in Greece, 1947-1967*, New York 1987, pp. 155-6.

²³ Athens 10 September 1962, Views of George Papandreou on (1) Visit of Vice President (2) C[entre] U[nion] Objectives; (3) Charges of U.S. Intervention in Last Elections, Lyndon B. Johnson Library (herefter LBJL), VP Security File, Middle East.

²⁴ Athen 28 marts 1963, Jahrhundertfeier der Dynastie, Besuch des Dänischen Königspaars, Nationalfeierrtag, Dynastische Prätensionen, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (herefter PAAA), Abt. 2, Ref. 206, Bd. 153.

²⁵ »The April Coup«, p.34, Lagoudakis Collection, box 143.

Dette udløste røre i de væbnende styrker og fik det hemmelige militære selskab, Den hellige liga af nationale Officerer (IDEA) til at true med et statskup.²⁶ IDEAs yngre medlemmer betragtede Kardamakis som et samlingspunkt, og denne holdt Karamanlis ansvarlig for sin skæbne. Begrundelsen over for gruppens amerikanske kontakter var, at en militær intervention skulle forhindre Centrum Unionen i at gå sammen med Kommunisterne ved et kommende valg.²⁷ Først da Washington markerede et klart og negativt standpunkt over for udsigten til en militær intervention, erklærede Kardamakis, at man alligevel ikke ville skride til handling.²⁸

Samtidig gjorde Karamanlis ikke nogen større indsats for at dæmpe opinionens beskyldninger mod kongehuset for ublu fråds med statens midler. I denne situation advarede CIA om, at kongehuset meget vel kunne finde på at indsætte et diktatur:

»Should political stability deteriorate, especially on issues concerning the monarchy, the King might support an authoritarian military government. Memories of the 1936 political crisis, when King George II backed the Metaxas dictatorship, support the widely held belief that the present King might act in like manner. He is already reported to be contemplating such a course.«²⁹

Konflikten mellem Karamanlis og kongehuset eskalerede i forbindelse med dronning Frederikas ophold i London i foråret 1963 og et planlagt

²⁶ IDEAs begyndelse dateres til årene under 2. Verdenskrig, hvor den græske hær var i Mellemøsten. IDEA blev samlingspunkt for royalistiske officerer og var stærkt anti-kommunistisk. I efterkrigstiden fik IDEA held til at infiltrere nøglepositioner i hæren og dermed til at sikre sig indflydelse på promovings- og indrulleringsproceduren. Bl.a. overtalte IDEA forsvarsministeren til at indrulle tidligere kollaboratører, først og fremmest fra de såkaldte Sikkerhedsbataljoner, med den begrundelse, at de var overbeviste anti-kommunister. IDEA var en central magtbase for Papagos, og gruppen betragtede ham som dens leder. IDEA lod ved flere lejligheder sin mening om politiske forhold blive kendt og truede også med kup. Truslerne forekom mest akut i 1951, i forbindelse med en magtkamp mellem Papagos og kong Paul om militæret, i 1955 i forbindelse med efterfølgerspørgsmålet ved Papagos' død og 1958 i forbindelse med Cypren-krisen og på baggrund af stor fremgang for venstrefløjten ved valget samme år. Thanos Veremis og Andre Gerolymatos, 'The Military as a Sociopolitical Force in Greece, 1940-1949' I *Journal of the Greek Hellenic Diaspora* Vol 17,1 1991. Se også »The April Coup«, pp. 30-2.

²⁷ Athens 5 April 1963, Letter from the Ambassador in Greece (Labouisse) to Secretary of State, Foreign Relations of the United States (hereafter FRUS), 1961-1963, Vol. XVI, No. 343.

²⁸ FRUS 1961-1963, Vol. XVI, No. 344, Note 1.

²⁹ 5 April 1963, CIA Special Report, Office of Current Intelligence, The Monarchy and Stability in Greece, Secret No Foreign Dissem, JFKL, National Security File, Kromer, Greece 1961-1963, 3 of 3.

royalt besøg i England i sommeren samme år. Under sin visit i foråret var Frederika blevet mødt med demonstrationer, der bl.a. krævede de politiske fanger i Grækenland løsladt.³⁰ Affæren havde aktiveret dele af britisk opinion og fik en fremtrædende græsk venstrefløjspolitiker, Grigoris Lambrakis, til at gøre forgæves forsøg på at mødes med dronningen.³¹ Situationen blev yderligere tilspidset, da Lambrakis i maj 1963 blev myrdet under et fredsmøde i Thessaloniki. Mens det blev kendt, at attentatmændene havde kontakter til højtstående officerer i gendarmeriet og tilhørte den såkaldte »skygge-stat«, dvs. grupper med tilknytning til militær og politi, der opererede uden for loven, anklagede oppositionen Karamanlis for at være den »egentlige morder«.³² Samtidig lod chefen for Det græske Efterretningsvæsen (KYP), general Alexander Natsinas, vide, at Karamanlis ikke gjorde nok for at beskytte sikkerhedsstyrkerne mod offentlighedens anklager.³³ De samme toner hørtes, i følge Dean, på slottet, hvor man havde vanskeligt ved at fatte det folkelige røre, som Lambrakis-sagen havde skabt.³⁴

Modsætningerne mellem Karamanlis og kongen kulminerede, da Paul nægtede at følge sin premierministers råd om at udsætte statsbesøget i London angiveligt af hensyn til Grækenlands omdømme i udlandet. 11. juni 1963 valgte Karamanlis at træde tilbage. Krisen blev diskuteret på højeste niveau i Washington. Det nationale sikkerhedsråd mente, at der var to mulige forklaringer på Karamanlis' afgang. Den ene var, at han var blevet mere og mere følsom over for den offentlige kritik, ikke mindst i kølvandet på mordet på Lambrakis. Uenigheden med kongehuset gav således Karamanlis en anledning til at »rense luften« og gøre sig fri fra beskyldningerne om at lede en »ulovlig« regering. Den anden mulighed var, at Karamanlis var blevet for uafhængig efter kongehusets opfattelse:

»Relations between Caramanlis and the Queen had been deteriorating for some time [...] The Crown in Greece frequently has attempted to rule rather than reign. Its action in 1955 in by-passing party leadership to choose Caramanlis exemplifies this rela-

³⁰ Athens 2 May 1963, British Embassy to FO, Greek Political Prisoners Agitation, Public Record Office, Kew, Richmond, London, (herefter PRO), FO 371/169067.

³¹ Ibid., se også Murtagh, pp. 62-3.

³² Athen 28. juni 1963, Politische Kampforganisationen in Griechenland, PAAA, Abt. 2, Ref. 206, Bd. 153. Se også, Wittner, *Resisting the Bomb: A History of the World Nuclear Disarmament Movement, 1954-1970*, Stanford 1997, pp. 238-40.

³³ »The April Coup«, p. 34.

³⁴ Deane, p. 75, p. 89.

tionship. Aware of the undercurrents of anti-royalist feelings in Greece, the Palace has used its power to maintain its position against all possible challenges. Its influence is felt in political circles, in the military services, and in public opinion media. [...] The Queen's influence on the King and the Crown Prince is considerable.«³⁵

Det sidste punkt var emnet for en lang depeche fra den amerikanske ambassadør, Henry R. Labouisse, hvor han i detaljer redegjorde for det problematiske forhold mellem dronningen og Karamanlis. Vurderingen byggede på to samtaler: en, som Labouisse og fhv. vice-præsident Richard M. Nixon havde med kongeparret, og en anden, som fandt sted under en frokost i yacht-klubben, hvor Labouisse og frue samt kongen, dronningen og kronprinsen var til stede:

»As a background, it is well to remember that, for many months – and perhaps even years – the Queen has been somewhat irritated by Prime Minister Caramanlis. She has blamed him for the public criticism of the Palace in such matters as Princess Sophia's dowry, the increase in the civil list etc., and has expressed the view that Caramanlis did not adequately protect the Palace [...] there appears to have been a hardening in her attitude, and it now has all the ear-marks of outright hostility.«

Dronningen havde ganske vist forsøgt at overbevise ambassadøren om det modsatte, men Labouisse troede ikke Frederika, for kropssproget afslørede hende: dronningen lod sig bringe ud af fatning, når talen faldt på muligheden for, at Karamanlis vendte tilbage:

»With an increasing display of nervousness and excitement (she could not keep her hands still and showed little of her usual composure), she told me that Caramanlis had wanted the next parliament to be a revisionist one – called to amend the Constitution [...] In reviewing the conversations later on, my wife and I had each come to the conclusion that, in spite of protestations of the Queen to contrary, at least she and the Crown Prince did not wish to see Caramanlis return to power – unless possibly, he was so reduced in authority as to be controlled by the Palace. [...] It

³⁵ 19 June 1963, Annex to Response to NSAM 251. Background of Current Greek Political Situation, Confidential, JFKL, NSF, Box 417, Komer, Greece 1961-63, 1 of 3.

would appear from various indications that the Crown Prince shares his mother's feeling about Caramanlis.«³⁶

Hvad angår Labouisses vurdering af Konstantins holdning, blev denne bekræftet i løbet af den samme måned. Således modtog Lagoudakis efterretning om, at Michael Arnaoutis, Konstantins nærmeste rådgiver, gav udtryk for, at der ikke fandtes nogen mulighed for forsoning mellem kronen og Karamanlis: Karamanlis' fald »er næsten sikkert.«³⁷

To måneder senere, i september 1963, gjorde Konstantin det klart, atter i følge efterretninger, som passerede Lagoudakis, at han og hans moder var imod Karamanlis. Konstantin skulle også have forhørt sig hos generalerne om, hvordan de væbnede styrker ville forholde sig, hvis det kom til en konfrontation med Karamanlis.³⁸

Opgøret mellem kong Konstantin og George Papandreou

En sådan styrkeprøve blev dog aldrig til noget, men i følge en vurdering fra det amerikanske militær fra slutningen af 1963 forholdt de græske væbnede styrker sig »forsigtigt loyale« over for kongehuset. Skulle Papandreou derimod komme til magten, måtte man forvente, at de væbnede styrker vendte sig mod premierministeren, og at »militærets opposition kunne antage form af et kup«. Samtidig var den militære ledelse, i følge samme kilde, rede til at anlægge en »aggressiv attitude« i et forsøg på at øve indflydelse« på Konstantin, hvis han skulle overtage tronen.³⁹

Ved to på hinanden følgende valg, i november 1963 og februar 1964 vandt Papandreous Center Union stort og kunne derefter danne regering på basis af et absolut flertal i parlamentet. Karamanlis drog i selvvalgt eksil i Paris. Den 6. marts 1964 overtog Konstantin tronen.

Papandreou vandt på et program om »politisk liberalisering«. Det betød bl.a., at de såkaldte »spionsager« skulle føres ved almindelige domstole og ikke ved et militærtribunal.⁴⁰ Eftersom mistanke for kommunisme principielt betød mistanke om spionage, kunne enhver sag om politisk sindelag kræves ført ved en militærdomstol. Denne ordning

³⁶ Athens 1 July 1963, from Embassy Athens to Secretary of State, Conversation with the King and Queen, Secret – Limit Distribution, JFKL, NSF, box 100B, Greece 7/63-11/63.

³⁷ »The April Coup«, pp. 34-5.

³⁸ Ibid., p. 44.

³⁹ Ibid., p. 38.

⁴⁰ Athens 8 April 1964, The Programme of the New Greek Government, Confidential, PRO, FO 371/174808.

gav samtidig militæret et magtinstrument over for den civile del af statsapparatet, idet den blotte påstand om »spionsag«, gav mulighed for at underkende afgørelser truffet af de civile domstole og overføre sagen til militæret.⁴¹ Papandreous tiltag må derfor betragtes som et vigtigt element i et forsøg på at mindske de væbnede styrkers magt i det græske samfund. Dette skabte samtidig basis for, at militær og kongehus fandt sammen i en fælles front mod den nye regering. I et forsøg på at berolige disse kræfter var Papandreou, i følge den britiske ambassade, omhyggelig med at give sin regering en »højre-tendens«. Således gik den vigtige og symboltunge post som forsvarsminister til en mand, der blev anset som en del af det »ekstreme højre« i Center Unionen, Petros Garoufalias.⁴² 21. april 1964 fandt den amerikanske ambassade det magtpåliggende at advare Papandreou mod udskiftninger i de væbnede styrker: det kunne påvirke moralen. Papandreou svarede Labouisse, at han ikke havde til hensigt at gennemtvinge store forandringer, men at »visse udskiftninger« måtte gennemføres, og at det var på høje tid. Det drejede sig om fire militære ledere, der alle havde arbejdet mod Center Unionen i forbindelse med »skandale-valget« i 1961.⁴³

Samtidig var der tegn på, at militæret og Konstantin overvejede at tage skridt mod Papandreou. I løbet af anden halvdel af 1964 var IDEA atter på færde. 8. oktober underrettede Petros Mitsakos, generalmajor af reserven fra det græske luftvåben, luftattachéen ved den amerikanske ambassade, W.A. Williams, om, at hans organisation, IDEA, havde kontrol over hæren, den nødvendige politiske opbakning og nu også ønskede støtte fra USA. Problemet var tydeligvis Papandreou, som i følge Mitsakos stod i begreb med at ville afskedige et antal højtstående officerer.⁴⁴

Eftersom en konfrontation mellem Papandreou og de væbnede styrker måtte forventes også at inddrage kongen, udarbejdede INR en analyse for udenrigsminister Dean Rusk til vurdering af monarkiets chancer for at overleve. Det blev understreget, at det græske monarki til forskel fra de britiske og skandinaviske kongehuse, udgjorde en destabiliserende faktor: siden 1833 havde kongehuset delt den politiske verden,

⁴¹ David H. Close, 'The Reconstruction of a Right-Wing State', in Close, ed., *The Greek Civil War, 1943-1950: Studies of Polarization*, London 1993, pp. 167-8. Minas Samatas, 'Greek McCarthyism: A Comparative Assessment of Greek Post-War Repressive Anticommunism and the U.S. Truman-McCarthy Era'. *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. XIII, Nos 3 & 4, Fall-Winter 1986, p. 19, pp. 32-5.

⁴² 26 February 1964, The Greek Elections of February 16, 1964, PRO, FO 371/174808.

⁴³ »The April Coup«, p. 33.

⁴⁴ 12 October 1964, Report by Richard and A.C. McCoy: Various Suspected IDEA Members. Contributor W.A. Williams, Air Attaché and Panayotis Karydas, Lagoudakis Collection, box 143.

og den dag i dag var der stadig en betydelig del af det græske vælgerkorps, som nægtede at anse monarkiet som en integreret del af det politiske liv. Det gjaldt især for Center Unionens vælgere, og det blev fremhævet, at mange af partiets medlemmer var republikanere. Man måtte derfor forvente, at relationerne mellem kongehus og politikere ville blive mere modsætningsfyldte, end det allerede var tilfældet.⁴⁵

Vurderingen syntes at have holdt stik, for 27. januar 1965 lod Konstantin Labouisse forstå, at han meget vel kunne finde på at intervenere over for Papandreou. »Der trænger til at blive ryddet op i Grækenland« (Greece is in a mess) hævdede Konstantin, og han var nu under pres for at skride ind over for Papandreou. Han var dog i tvivl om, hvorvidt tidspunktet var det rigtige: Centrum Unionen havde stor folkelig opbakning, og hvis han besluttede sig for at sætte premierministeren fra bestillingen, endte det bare med, at Papandreous støtter gik på gaderne. Labouisse anbefalede da også, at Konstantin var helt sikker på, at hans intervention ville lykkes, før han skred ind over for Papandreou. Ellers risikerede han bare at gøre »systemet« uoprettelig skade. Her indskød Konstantin, at hvis Papandreou begyndte at »pille ved« militæret eller gendarmeriet, ville han kræve hans afgang.⁴⁶

Offentliggørelsen knap en måned senere, 25. februar 1965, af en rapport, der opregnede militærets rolle i 1961-valget, førte til en åben konfrontation mellem Papandreou og de væbnede styrker.

Den nye chef for hærstaben, general Gennimatas, var »dybt rystet«, fordi han frygtede, at Papandreou ville bruge rapporten som påskud for en udrensning i militæret. Under en audiens hos kongen skulle han, i følge hvad den amerikanske ambassaderåd, Daniel Brewster, betegnede som en troværdig kilde, have truet med at træde tilbage. Gennimatas følte tydeligvis sin position truet og gav udtryk for, at han frygtede en større rokade i militærets øverste top inden for den nærmeste fremtid.⁴⁷ I den situation stillede Konstantin sig på Gennimatas' side. Den 23. juni 1965 lod Konstantin Choidas, direktør for kongens politiske kabinet, Nobert Anschuetz, nummer to ved den amerikanske ambassade, vide, at hvis Papandreou tvang Gennimatas til at tage sin afsked uden kongens godkendelse og uden at rådføre sig med ham, kunne

⁴⁵ 28 september 1964, To the Secretary, through S/S, from INR – Thomas L. Huges. Subject: the Position of the Monarchy in Greece. Confidential, no foreign dissemination. Laoudakis Collection, box 216.

⁴⁶ »The April Coup«, pp. 28-9.

⁴⁷ Athens 16 March 1965, American Embassy to the Department of State, Secret, Military Leadership Disturbed by Operation Pericles, National Archives (hereafter NA), RG 59, Pol. 14 Greece.

Konstantin finde på at trække sin støtte til Papandreou tilbage.⁴⁸ Den 30. juni 1965 advarede Anschuetz State Department om, at Konstantin i følge pålidelig information var indstillet på at stå fast: enten accepterede Papandreou kongens standpunkt og beholdt Gennimatas, eller også ville Konstantin kræve Papandreous afgang. Set fra et amerikansk synspunkt var kongens planlagte konfrontation med Papandreou en slet beslutning. Tidspunktet var efter Anschuetzs vurdering forkert valgt, og striden om hærledelsen var ikke en vindfersag. Papandreou var populær og ville måske ligefrem komme styrket ud af et nyvalg. Det ville være et hårdt slag mod Konstantins prestige og risikerede at gøre spørgsmålet om kongedømmet til et valgtema. Hvis Konstantin formåede at indsætte en ny regering uden at udskrive valg, var der fare for, at Papandreou ville »gå på gaden« og anspore til demonstration. I følge Anschuetz havde Papandreou et særligt anlæg for at samle folk til protestmøder med slagkraft, og det ville så give hæren et påskud til at gribe magten.⁴⁹ Men Anschuetz havde indtryk af, at Konstantin var »under indflydelse af sine højreorienterede rådgivere« som fortalte ham, at hans kontrol over de væbnede styrker var truet af kræfter, som var loyale over for George Papandreou og dennes søn Andreas. »Derfor var kongen tilsyneladende overbevist om, at han måtte stå fast, hellere nu end senere.«⁵⁰

Den 8. juli gav Konstantin i følge en amerikansk efterretningskilde personligt udtryk for, at han var besluttet på at sætte Papandreou fra bestillingen.⁵¹ Konflikten eskalerede herefter yderligere som følge af en brevveksling mellem Konstantin og Papandreou 8.-14. juli, hvor Konstantin bl.a. erklærede, at han som garant for grundloven havde en særlig pligt til at passe på de væbnede styrker, som beskyttede landet mod indre og ydre fjender.⁵² Krisen kulminerede 15. juli 1965, da Papandreou indgav sin afskedsbegæring.

Den 26. august 1965 forsøgte INR at placere Konstantins opgør med Papandreou i en bredere kontekst. INR noterede bl.a., at kongehusets autoritære inklinationer dominerede dets forhold til de valgte regerin-

⁴⁸ Athens 23 June 1965, Anschuetz to the State Department, Secret, NA, RG 59, Pol. 15 Greece.

⁴⁹ Athens 30 June 1965, Embassy to Secretary of State, Confidential, NA, RG 59, Pol. 15 Greece.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Athens 9 July 1965, Telegram from the Embassy in Greece to the State Department, FRUS 1964-1968, No. 199.

⁵² Brevene præsenteres *in extenso* i *Fos is tin politikin krisin pou sineklonise tin Ellada*. Så sent som i juni 2001 anerkendte Konstantin sin brevveksling med Papandreou; see *To Vima*, 3 juni 2001.

ger, og at dette havde afstedkommet et stedse vanskeligere forhold til græsk offentlighed:

»For the past 20 years, the palace has preferred to rule rather than reign. It has pressured Prime Ministers with parliamentary majority to resign, it has secured appointments of ministers of its own choice, it has created party leaders, and has sought to keep the armed forces under its control. It is my opinion that the majority of Greeks regards these royal actions as extra-legal, if not unconstitutional, interference in Greek politics.«⁵³

Konstantins støtter har fremhævet, at kongen var ung, og at han blev dårligt rådgivet. I følge Anschuetz var Konstantin isoleret det meste af juli-krisen, hvor han opholdt sig på Korfu i forbindelse med fødslen af sit første barn. Han blev derfor særlig afhængig af sin moder, Frederika, Arnaoutis, hans livslange fortrolige, og Choidas.⁵⁴ Blandt rådgiverne fremhæves major Arnaoutis som den nærmeste og Bitsios betegner ham som en tæt personlig ven af Konstantin.⁵⁵ Forbindelsen stammede fra de væbnede styrker, da kronprinsen i en alder af 16 år begyndte sin militære træning under Arnaoutis' vejledning. Arnaoutis kom meget tæt på en række af de begivenheder, som fik afgørende betydning for kongehusets forhold til offentlighed og militær. Det var f.eks. Arnaoutis, der personligt afviste Lambrakis, da denne forsøgte at komme i kontakt med dronningen i London i april 1963, en symbolsk begivenhed som blev skelsættende for synet på kongehusets metoder og mentalitet p.g.a. mordet på Lambrakis.⁵⁶ Der kan næppe herske tvivl om, at Konstantins rådgivere havde deres rødder i det græske højre, og at flere ligefrem var anti-demokrater. Deane fremhæver, at anti-demokratiske rådgivere dominerede kredsen omkring Konstantin.

Udover Arnaoutis, som gik ind for et system med kongen som den udøvende magt,⁵⁷ fremhæver han især Choidas og fhv. general Konstantin Dovas, kongens hovedrådgiver i militære anliggender. De repræsenterede kontinuitet ved hoffet og havde tjent under kong Paul. Deane betegner dem som hovedmændene bag Konstantins opgør med

⁵³ 26 August 1965, RNA, Mr James W. Spain, through: RNA/GTI – Philip Stoddard RNA-GTI: Charilaos Lagoudakis. Official Use Only, Lagoudakis Collection, box 216.

⁵⁴ Athens 9 July 1965, Telegram from the Embassy in Greece to the State Department, FRUS 1964-1968, No. 199.

⁵⁵ Bitsios, p. 181.

⁵⁶ Murtagh, p. 62.

⁵⁷ Deane, p. 93.

Papandreou. Bitsios støtter denne vurdering og fremhæver, at især Chodidas udøvede en stærk politisk indflydelse på den unge konge, og at han var forfatteren til det første af kongens breve til Papandreou.⁵⁸ Dean betragter desuden Dovas som meddelagtig i »skandale-valget« i 1961.⁵⁹ Panajiotis Pipinelis fremhæves også. Denne nød, i følge Dean, stor anerkendelse ved hoffet, og Konstantin og Frederika skulle være blandt hans beundrere. Pipinelis var diplomat og hans politiske ideal var, i følge Dean, et elitært styre efter den model, som Platon har skitseret i *Staten*. Sit ideologiske gods hentede Pipinelis fra Metaxas-diktaturet med visionen om opbygningen af en tredje græsk civilisation som en naturlig efterfølger til Antikkens Hellas og Det byzantinske Imperium.⁶⁰

Konstantin var således omgivet folk med solide rødder i kong Pauls regeringstid. Forsøg på at bryde med den tradition, som valget af Dean kunne antyde, mislykkedes. I forhold til statsanliggender fik Konstantin først og fremmest sin opdragelse af sine forældre. I følge dronning Frederika modtog Konstantin ingen egentlig uddannelse på dette felt, men kongeparret lod ham gerne overhøre deres drøftelser af den politiske udvikling.⁶¹ Som stor dreng begyndte Konstantin desuden at sidde med under audienserne, og da han blev myndig, forlangte Paul ligefrem, at han tog del i statsrådet, og at han gav sin mening til kende.⁶²

Den ånd, som Konstantin herigennem lærte at kende, bestod i, at kongehuset havde ret til at udøve en selvstændig politisk indflydelse i forhold til parlament og premierminister. Dette afspejlede et verdenssyn, som havde været kongehusets siden oprettelsen af monarkiet. Vi må derfor regne de autoritære og anti-demokratiske tendenser i Konstantins linje som et udtryk for kongehusets tradition og generelle praksis. De må betragtes som udtryk for en mentalitet, som Konstantin var opdraget i og som repræsentative for normer, som han havde internaliseret. De de må derfor antagelig anses som Konstantins egne.

Konstantin formåede at undgå udskrivelse af valg indtil 14. april 1967, hvor et forretningsministerium fastsatte valgdatoen til 28. maj 1967. De dominerende politiske temaer i perioden blev næret af den fortsatte krise mellem kongen og hans støtter på den ene side og Papandreou og hans søn Andreas på den anden. Andreas blev i stigende grad genstand for angreb fra højre, militær og kongehus. Han blev beskyldt for at stå bag en påstået venstreorienteret sammensværgelse i militæret,

⁵⁸ Bitsios, p. 207.

⁵⁹ Deane, p. 73.

⁶⁰ Ibid., pp. 86-90.

⁶¹ Se Queen Frederica, *A Measure of Understanding*, London 1971.

⁶² Küllerich, p. 44. Se også John van der Kiste, *King of the Hellenes*, London 1994, p. 181.

den såkaldte Aspida-affære, for at være betalt af Moskva, for at være Trotskist og for at ville danne regering med venstrefløjen, EDA, og trække Grækenland ud af den vestlige alliance og stræbe efter at føre landet ind på en alliancefri kurs, hvis ikke over på den anden side af Jerntæppet. Vandt George Papandreou, risikerede man, at vejen ville ligge åben for Andreas, lød den begrundelse, som især viste sig virksom til at fremme konspiration i militær og mellem militær og kongehus.⁶³ Samtidig forsøgte KYP og hærchefen, general Grigorios Spandidakis, at overbevise Konstantin om, at kun et »mirakel« ville forhindre George Papandreou i at vinde.⁶⁴

Kongen, militæret og kuppet

I foråret 1965 noterede den amerikanske minister for hæren, Richard McCloy, at man fra pålidelig kilde var orienteret om, at IDEA stod i begreb med at forberede et kup.⁶⁵

I de første måneder efter Papandreous afgang var den parlamentariske situation højst labil. Den var præget af skiftende kortlivede regeringer, der var udpeget af kongen, men faldt, fordi de ikke var i stand i at sikre sig det nødvendige tillidsvotum i parlamentet. I den situation skrev militær-attachéen ved den amerikanske ambassade en rapport »Plans of IDEA for Coup and Military Dictatorship in Greece«, som er dateret 7. august. Han vurderede, at IDEA bestod af 20-35 generaler, admiraler og officerer fra KYP, som alle var pensionerede, samt 25 generaler og admiraler i aktiv tjeneste og derudover et stort antal oberster, som udgjorde majoriteten. IDEA havde opbakning fra omkring 85 procent af de militære ledere, og Konstantin – men ikke de politiske partier – var bekendt med organisationen. Der herskede enighed i IDEA om, at et kup kun måtte iværksættes med kongens tilladelse og i samarbejde med USA, i hvert fald i begyndelsen. Man var samtidig fuldt ud klar over, at Washington ikke kunne give sin åbne støtte til et kup og ikke havde anden mulighed end at udtrykke »beklagelse«. Derfor ville IDEA for at retfærdiggøre et kup sørge for at arrangere demonstrationer som et bevis for, at der herskede »anarki«.⁶⁶ Man måtte således forvente, at IDEA ville stræbe efter at opnå kongens godkendelse af dets kupplaner, mens man kunne »nøjes med« stiltiende amerikansk accept.

⁶³ »The April Coup«, pp. 8-9.

⁶⁴ Ibid., se også Karamanlis Vol. 6, p. 333.

⁶⁵ 15 March 1965, Report from Richard McCloy S/A [Secretary of Army] Panayiotis Karydas source of information, Lagoudakis Collection, box 143.

⁶⁶ 7 August 1965, from Skarmaliorakis, Col. Antonios. Report: Charles M. Parkins. Contributor: Panayiotis Karydas I/T DO 71 August 1965. NFI – Secret military organization (believed IDEA), Lagoudakis Collection, box 143.

I løbet af september stabiliseredes den parlamentariske situation i et vist omfang, da det 17. september lykkedes Sefanos Stefanopoulos at samle flertal i parlamentet bag sin regering, som blev siddende indtil 20. december 1966. Regeringsdannelsen mindskede for en tid presset på kongen fra oppositionens krav om øjeblikkelig udskrivelse af valg. Hermed fik Papandreous modstandere også bedre tid til at overveje deres optioner, indtil grundloven i løbet af 1967 ville gøre udskrivelse af valg til et uomgængeligt krav.

I midten af 1966 gav Konstantin, i følge information som var gået over Lagoudakis' bord, en kupplan udarbejdet af IDEA sin principielle godkendelse. Der var tale om en beredskabsplan, som var sanktioneret af ledelsen for de væbnede styrker og »visse fremstående politikere«. Meningen var, at militæret overtog regeringen og tillod kongen at udpege Pipinelis til premierminister og opløse parlamentet.⁶⁷ Vedrørende Konstantins mere præcise holdning til et kup noterede Lagoudakis i september 1966:

»King Konstantine told Spyros Theotokis [en magtfuld og fremstående politiker fra højrepartiet ERE] that if elections were scheduled and he was convinced that EK [Centrum Unionen] would win, he would declare an emergency and install a dictatorship before the elections could take place. And that if he were to establish a dictatorship, he would personally keep a tight rein on the dictator, not like his uncle in the case of Metaxas.«⁶⁸

I felten var planlægningen allerede langt fremskreden og i begyndelsen af november var en ordre fra kongen tilstrækkelig til at aktivere kuppet. Oplysningen stammede fra general Spandidakis, en af hovedmændene bag kupplanen.⁶⁹ I løbet af december blev Konstantin, i følge information, som passerede Lagoudakis, omsider »overtalt« til at acceptere, at en »autoritær« eller »militær« løsning ikke længere kunne undgås. Lagoudakis noterede også, at kongen længe havde været noget fodslæbende i forhold til den rådgivning, der anbefalede et diktatur.⁷⁰

I de følgende måneder forsøgte Konstantin at få »grønt lys« fra Washington: Den 28. januar 1967 opsøgte Bitsios den amerikanske ambas-

⁶⁷ »The April Coup«, pp. 13-4.

⁶⁸ 8 November 1966, US Department of State, Director of Intelligence and Research, to the Secretary, LBJL, National Security File, Country File, Middle East, Greece, Memo. and Misc., Vol.II, 1/66-7/67.

⁶⁹ »The April Coup«, pp. 42-4.

⁷⁰ Ibid., p. 12.

sade for at få svar på, hvordan USA ville reagere, hvis »situationen« krævede brug af »ekstreme midler«. Sådanne »drastiske midler« ville blive taget i anvendelse snarere før end efter et valg for at forhindre Papandreou i at komme til magten.⁷¹ Den 29. marts fortalte Konstantin den amerikanske ambassadør, Philip Talbot, at han ikke kunne tillade Andreas Papandreou at komme til magten og lade ham ødelægge det »fri Grækenland«.⁷² Omkring 9. april mødtes Talbot atter med Konstantin. Han advarede Konstantin om, at oprettelsen af et diktatur i Grækenland kunne få en række utilsigtede og højst negative virkninger i forhold til kongens intentioner. USA kunne desuden ikke give Konstantin forhåndsløfter, og Talbot fremhævede, at Washington traditionelt var imod diktatoriske løsninger på konstitutionelle kriser. Konstantin fremhævede, at afgørelsens time ville komme omkring midten af maj, d.v.s. et par uger før valget skulle afholdes. På det tidspunkt var han nødt til endeligt at beslutte, om han ville lade valget finde sted [eller ej]. Det var også på det tidspunkt, at han ville få brug for en endelig forsikring fra Washington om fortsat støtte mod de kommunistiske naboer i nord, mod tyrkiske anslag over for Cypern samt den amerikanske regerings hjælp til at informere andre stater og den amerikanske opinion om »nødvendigheden af at stabilisere situationen« i Grækenland og beskytte landet mod kommunistisk penetration.⁷³

Samtidig fortsatte forberedelserne til et kup i felten. Efter ordre fra kongen trådte med virkning fra 6. marts en række officerer på nøglepositioner i »uofficielt beredskab«, d.v.s. de forventedes at holde sig i daglig kontakt med Spandidakis og have et »temmelig højt niveau af parathed til at træde i aktion«.⁷⁴

Kombinationen af højt beredskab og vankelmod endte med at blive afgørende. Da »obersterne«⁷⁵ 20. april blev bekendte med, at kupdagen endnu engang fik lov til at stå hen i det uvisse, besluttede de sig for at handle. En medvirkende faktor skulle have været, at de frygtede, at de

⁷¹ Athens 28 January 1967, Subject: Conversation with Dimitrios Bitsios, Chief of Royal Cabinet, FRUS, 1964-1968, Vol. XVI, Cyprus, Greece, Turkey, No. 251.

⁷² Athens 30 March 1967, Letter from the Ambassador to Greece to the Country Director for Greece, Secret-Exdis, FRUS, 1964-1968, Vol. XVI, Cyprus, Greece, Turkey, No. 251.

⁷³ Athens 9 April 1967, Telegram from the Embassy in Greece to the Department of State, FRUS, 1964-1968, Vol. XVI, Cyprus, Greece, Turkey, No. 269.

⁷⁴ Athens 9 March 1967, Intelligence Cable, FRUS, 1964-1968, Vol. XVI, Cyprus, Greece, Turkey, No. 260.

⁷⁵ De ledende medlemmer af oberstgruppen var oberst George Papadopoulos, som havde en fortid i KYP, brigade-general Stilianos Pattakos, som havde kommandoen over panserstyrkerne, der var stationeret i Athens udkant, og oberst Nikos Makarezos.

var ved at blive afsløret.⁷⁶ Som medlemmer af IDEA var obersterne i forvejen involveret i kongens og generalernes plan. I følge CIA havde obersterne konspireret med Spandidakis og kongen i en anselig tid, og begge var bekendt med obersternes gruppe. Kongen havde desuden kendt til obersternes egne kupplaner indtil midten af 1966, hvor de ophørte med at informere ham, fordi »de følte, at han blev dårligt rådgivet af sin nærmeste kreds.«⁷⁷ Obersterne var godt informerede og indtog centrale poster i forhold til den praktiske gennemførelse af det planlagte kup. Dette skyldtes ikke mindst George Papadopoulos, der med sin fortid i KYP fungerede som forbindelsesled mellem den øverste ledelse i kongens og generalernes kup og tropperne i felten. Det betød bl.a., at Spandidakis havde støttet sig til råd fra Papadopoulos, når det gjaldt fordeling af fortrolige opgaver.⁷⁸ På den måde var obersterne i stand til kapre kommandoen over det royale kup. I løbet af kuppets første fase fik de Spandidakis over på deres side, mens de hen under formiddagen, hvor kongen nu mere eller mindre var fanget i sin egen plan, også havde held til at presse Konstantin til at give efter for deres krav. Hermed blev kongens autoritet nærmest decimeret, og Konstantin måtte hurtigt erfare, at han næppe ville få indflydelse på de nye ledere og risikerede at lide samme skæbne som sin onkel, der endte med at komme fuldstændig i lommen på Metaxas.

⁷⁶ I følge information, som var gået over Lagoudakis' bord, var Papadopoulos hovedmanden i obersternes sammensværgelse. Det var således Papadopoulos, der 20. april tog beslutningen om at iværksætte kuppet. Dette skete p.g.a. et møde, som generalerne holdt samme aften. Lagoudakis noterede også, at jfr. en kilde, som havde rapporteret til amerikanerne om obersternes gruppe siden 1963, frygtede obersterne, at de var ved at blive afsløret. »The April Coup«, pp. 1-2. I følge Murtagh, pp. 111-3, som støtter sig til unavngivne CIA-kilder, blev Papadopoulos 20. april ringet op af en af sine kontakter i CIA, som fortalte, at generalerne ved et møde samme dag besluttede at udsætte kuppet på ubestemt tid. Murtagh nævner også, at Spandidakis fik underretning om en anonym meddelelse, der advarede om, at »de vil slå til i nat«. Han kontaktede derfor Pattakos for bede ham om at holde sig i beredskab, hvorefter denne tog kontakt til Papadopoulos. Denne version støttes af Konstantin, som i 1970 i fortrolighed fortalte den vesttyske ambassadør i Rom, at obersterne først besluttede at handle 20. april. Det skete, da de fornemmede, at de var ved at blive afsløret. Således skulle et par officerer have kontaktet Pattakos for at checke rygter om, at obersterne var i færd med at planlægge et kup. Pattakos skulle have presset Papadopoulos til, at de handlede med det samme, for ellers ville Pattakos selv beordre sine kampvognsenheder til at overtage Athen. Rom 9. februar 1970, Botschafter Limbourg, z.Z. Rom, an das Auswärtige Amt, Betr.: Besuch bei König Konstantin, *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland*, (herefter AAPD) 1970, No. 43.

⁷⁷ 25 April 1967, Directorate of Intelligence, Intelligence Memorandum, Orientation of the new Greek government, LBJL, National Security File, Country File, Middle East, Greece, Memo. and Misc., Vol. II, 1/66-7/67.

⁷⁸ »The April Coup«, p. 1.

Kongen og obersterne

Relationerne mellem kongen og obersterne fik hurtigt karakter af en magtkamp, hvor Konstantin ideligt tabte terræn.⁷⁹ Den 13. december 1967 iværksatte han et modkup, hvis muligheder for succes faldt til jorden nærmest i samme øjeblik, som det begyndte. Lagoudakis opregnede senere en række årsager til, at mod-kuppet mislykkedes, og noterede især:

»Indications were that the junta expected the King's move and the King probably had no illusions of a successful bloodless counter coup. The King's action does not indicate that he had [a] counter coup plan to be carried out at all costs [...] The King had an alternative for which he was well prepared: to fly out of the country, under airforce cover...«⁸⁰

På den baggrund var Lagoudakis tilbøjelig til at mene:

»the King's advisors may have been aware that the junta has developed during the past eight months a mechanism of controlling the military establishment, they may have thought it was worth taking the risk, even late than never, of a public confrontation with the junta to save the throne for the future.«⁸¹

Fra denne grundlinje udviklede direktøren for INR 15. december følgende scenario for udenrigsministeren: han betvivlede, at vejen i retning af »et meningsfyldt konstitutionelt styre« ville været blevet åbnet:

»If Constantine ruled today in Athens instead of Papadopoulos, the way would probably have been open not to the development of meaningful constitutional government but to rule by Palace crony. [...] the King's commitment to democratic institutions was questionable at best, for he was not content to reign and not rule [...] In fact, the institution of the monarchy provided an impor-

⁷⁹ August 1967, Intelligence information cable, Greek Military Regime Confrontation with King, LBJL, National Security File, Country File, Middle East, Greece, Greece, Cables, Vol. III, 8/67-2/68.

⁸⁰ Udateret udkast af Lagoudakis med titlen »The Scenario of the King's Move«, Lagoudakis Collection, box 143.

⁸¹ Udateret udkast af Lagoudakis med titlen »The Postmortem of King Constantine's Confrontation with the Junta«, Lagoudakis Collection, box 143.

tant fig leaf for political forces that were unwilling to recognize the concept that legitimacy in the twentieth century is usually a function of popular identification.«⁸²

INRs tolkning af intentionerne bag Konstantins modkup var således, at det ikke var parlamentariske idealer men hensynet til kronen, som var styrende.

Konstantin beholdt kronen efter sin flugt, idet der i Juntaens forfatning fra 1968 indgik, at Grækenland fortsat var et kongedømme. Vedrørende Konstantins tilbagevenden var Juntaens grundlov meget klar, nemlig at kongens tilstedeværelse var påkrævet i forbindelse med parlamentsvalg. For Konstantin betød det, at ønsker om at vende tilbage før et sådant tidspunkt krævede en eksplicit aftale med regimet, mens obersterne var nødt til at håndtere problemet med kongens tilbagevenden i tilfælde af valg. Eftersom Juntaen ikke tog initiativ til at genindføre parlamentariske tilstande, voksede risikoen set med Konstantins øje for at blive »glemt« i Grækenland. Men, hvis Konstantin indgik et kompromis med Juntaen vedrørende sin tilbagevenden, uden at der blev sat en demokratisk proces i gang, ville dette, i følge Lagoudakis vurdering, betyde et alvorligt slag mod monarkiet. Kongen havde således næppe mere end 50 procent opbakning i befolkningen. Problemet var imidlertid, noterede Lagoudakis, at »kongen og hans støtter ønskede en monark ligesom i Iran, d.v.s. en der herskede og ikke blot regerede.«⁸³

I løbet af 1969 forberedte Europarådet en sag mod Grækenland, der i december endte med, at Juntaen valgte at trække Grækenland ud. Samtidig voksede kritikken af Grækenland også i NATO, hvor bl.a. Danmark førte an. Nixon-regeringen forberedte på det tidspunkt at genoptage forsyningen med tunge våben til Grækenland og optrappe sin militære tilstedeværelse i Grækenland. De danske forbehold skabte irritation og vrede i både Bonn og Washington. Den 23. maj 1970 lovede den vesttyske udenrigsminister Walter Scheel umiddelbart inden NATO-topmødet i Rom at støtte USA:

»Ich teile Ihre Sorgen über die mögliche Absicht unseres Dänischen Kollegen, die inneren Verhältnisse Griechenlands im Mini-

⁸² 15 December 1967, Department of State, Director of Intelligence and Research, LBJL, National Security File, Country File, Middle East, Greece, Cables, Vol. III, 8/67-2/68.

⁸³ Udateret udkast af Lagoudakis med titlen »The Scenario of the King's Move«, Lagoudakis Collection, box 143.

sterrat im Rom zur Sprache zu bringen. Ich bin ebenso wie Sie der Ansicht, daß dies schwerwiegende Folgen für die Allianz und für die Konferenz selbst haben würde.[...] Ich habe heute Aussenminister Hartling einen Brief übermittelt, in dem ich auf die ernstesten Konsequenzen einer Befassung des Rats mit den inneren Verhältnissen Griechenlands hingewiesen und ihn gebeten habe, sich in der Ratssitzung jeder Kritik an der inneren Politik des griechischen Regimes zu enthalten.«⁸⁴

På den baggrund lod Konstantin 11. juli 1969 den vesttyske ambassadør i Italien vide, at han godt kunne leve med Juntaens nye grundlov. Han udtrykte også sin glæde over, at Bonn forsøgte at forhindre, at Grækenland blev smidt ud af Europarådet.⁸⁵ I løbet af samme efterår kontaktede Konstantin to gange den amerikanske ambassadør i Danmark for at meddele ham, at han var sikker på:

»that we would hear no more from the Scandinavians about the Greek problem within NATO [...] if some normal relations could be established between him and the Junta and the latter could be persuaded to reinstate the King with nominal powers and the promise of the beginning of constitutional monarchy similar to the one in Denmark, Norway and Sweden, even though the schedule for electing a parliament might be some time off...«⁸⁶

Konstantin ønskede tydeligvis at vende tilbage til Grækenland og var rede til at finde en ordning, hvor han skulle fungere sammen med Juntaen. Konstantin vendte tilbage til dette tema i en samtale med den vesttyske ambassadør i begyndelsen af februar 1970. I følge denne erklærede Konstantin energisk, at han ønskede at vende tilbage til sit land. Derfor holdt han kontakterne til Juntaen åbne og var rede til at vende hjem uden at stille forhåndsbetingelser. Han havde faktisk allerede foreslået Papadopoulos, at de mødtes et sted uden for Grækenland, således at Juntaen kunne orientere ham om sine planer for fremtiden.⁸⁷

⁸⁴ Rom 27. maj 1970, Duckwitz z.Z. Rom an das Auswärtige Amt, Betr.: NATO-Ministerkonferenz in Rom am 26./27. Mai 1970; hier: Aussprache der Minister am ersten Sitzungstag, AAPD 1970, 240.

⁸⁵ Rom 14. juli 1969, Schlitter z.Z. Rom an das Auswärtige Amt, AAPD 1969, 233.

⁸⁶ Copenhagen 8 July 1970, Secret, Dudley to Under Secretary of State, NA, RG 59, Pol. 15 Greece. Dudley videresendte Konstantins forslag til State Department med sine anbefalinger.

⁸⁷ Rom 9. februar 1970, Botschafter Limbourg, z.Z. Rom, an das Auswärtige Amt, Betr.: Besuch bei König Konstantin, AAPD 1970, 43.

Et møde 25. maj 1970 mellem Konstantin og Juntaens udenrigsminister og hoffets gamle ideologiske mentor, Pipinelis, gav anledning til rygter om, at kongen stod i begreb med at vende tilbage til Grækenland.⁸⁸ Vice-premierminister Stilianos Pattakos afviste imidlertid over for den amerikanske ambassadør, at Juntaen gjorde sig nogen overvejelser i den retning, og sagde, at spørgsmålet først ville blive aktuelt, når der blev udskrevet parlamentsvalg.⁸⁹ Konstantin forsøgte herefter gennem Cyperns præsident, ærkebiskop Makarios, at bevæge Juntaen til at genoverveje sin stilling, men uden resultat.⁹⁰ I december 1970 besluttede lederen af the Bureau of Near Eastern and South Asian Affairs i State Department, Joseph Sisco, som havde nær forbindelse til Nixon og Kissinger, at indskærpe over for Konstantin, at der fandtes en række folk i Juntaen, som var stærke modstandere af, at han vendte tilbage. Konstantin skulle derfor offentligt erklære, at han anerkendte Juntaens konstitution, og at han var rede til at komme obersterne i møde.⁹¹ Siscos anbefaling angav også, at Washington prioriterede hensynet til Juntaen højere end til kongen. Konstantin afstod tilsyneladende fra offentlige erklæringer af den type, som Sisco anbefalede. Derimod skulle kongen gennem en mellemmand 14. juli og 13. august 1971 have ladet Papadopoulos vide, at en forsoning mellem ham og Juntaen var nødvendig, og at det skulle ske på Juntaens betingelser og ikke på kongens.⁹² I forbindelse med vice-præsident Spiro Agnews besøg i Grækenland i efter-

⁸⁸ Athens 28 May 1970, Embassy to State Department, NA, RG 59, Pol. 30. Rome 30 May, American Embassy to Secretary of State, *ibid*.

⁸⁹ Athens 2 June 1970, Embassy to Secretary of State, Deputy Prime Minister's Remarks to Ambassador on Return of King Constantine, NA, RG 59, Pol. 30 Greece.

⁹⁰ Athens, 17 September 1970, Tasca to Secretary of State, NA, RG 59, Pol. 30 Greece.

⁹¹ 4 December 1970, Rome for info Lodge, for Ambassador from Sisco, NODIS secret, NA, RG 59, Pol. 30 Greece.

⁹² Pavlos V. Petridis, *I Basilia ton Glücksburg stin Ellada, 1863-1974* (Det Glückburgske Monarki i Grækenland), Athen 1999, pp. 351-2. Petridis henviser til et strengt fortroligt referat af en samtale, som fandt sted i London mellem I. Goulandris og Konstantin. Kontakten til Papadopoulos gik gennem et unavngivet men fremstående medlem af Juntaen. I samme referat nævntes det, at Konstantin ønskede et personligt møde med en person, som havde Papadoulos' fuldmagt, og foreslog, at det fandt sted i »en eller anden havn i Italien«. Konstantin bragte atter »forsoningssagen« op under en samtale med et tidligere medlem af hoffet, L. Papagos, som ad ovennævnte kanal 13. august lod Papadopoulos vide, at Konstantin agtede at »holde sig strengt« til Juntaens linje, at han på intet tidspunkt havde forsøgt at forpurre en genoptagelse af den amerikanske våbenhjælp til Grækenland, at han beklagede, at Juntaen helt afstod fra enhver kontakt med ham og ikke engang havde sendt ham en hilsen på hans navnedag, at han ikke agtede at stille betingelser for sin tilbagekomst og at han som det mindste ønskede en eller anden form for reetablering af kontakten til regimet og anså et møde med en udsending fra Papadopoulos for nødvendigt »uanset på hvilket niveau«, »lige meget hvor« og uanset om det fandt sted »hemmeligt eller i al offentlighed«. *Ibid*.

året 1971 forsvor Konstantin 15. oktober, at han havde noget at gøre med de skandinaviske regeringers kampagne mod regimet. Han beklagede, at til trods for, at han var åben over for kontakt til regimet, havde Juntaen ikke henvendt sig. Han understregede, at han havde været en varm fortaler for, at NATO genoptog våbenhjælpen til Juntaen. Han bad Agnew om at overbringe denne meddelelse samt følgende forslag til Papadopoulos: Kongen ville acceptere:

»any Colonel they might appoint to his personal aide who could report on his activities or to have even a detail of several young Greek policemen guard him and provide the same function.«

Vedrørende sin tilbagekomst forestillede Konstantin sig følgende scenarior:

»the most likely arrangement for his return would be a scenario in which he was given a cordial reception. Papadopoulos would then resign and the King would immediately reappoint him and give him full backing. If Papadopoulos had any doubts he could have a letter of reappointment in his pocket when he resigned. After reappointment, Papadopoulos would infuse the government with new blood, with people whom both could trust and all could go forward to build a new future.«⁹³

Papadopoulos afviste Konstantins forslag som »umuligt«. I det følgende blev Konstantins udsigter til at vende tilbage yderligere svækket. Den 21. marts 1972 udpegede Papadopoulos sig selv til regent, og der var flere og flere tegn på, at regimet forberedte at afskaffe monarkiet.⁹⁴ Dette må ikke mindst ses på baggrund af voksende studenterprotester, som pressede regimet til at finde måder til at aflede den voksende folkelige utilfredshed på. Papadopoulos' planer om at indkalde et »begrænset parlament« gjorde spørgsmålet om kongens tilbagevenden til et akut problem. I den situation appellerede Konstantin til Nixon om hjælp til at bevare kronen og bevæge Juntaen til at acceptere hans tilbagekomst. Konstantin stillede bl.a. i udsigt, at hans tilstedeværelse i Grækenland kunne bidrage til at mindske kritikken af regimet.⁹⁵ Men forgæves. Jun-

⁹³ The White House 13 December 1971, Memorandum for Theodore L. Eliot Jr. Executive Secretary Department of State, Subject: Vice President's Talks with King Constantine and Prime Minister Papadopoulos, Secret/Nodis, NA, RG 59, Pol. Greece-US.

⁹⁴ Rome May 1972, Embassy Rome to Department of State, Message from King of Greece for President, NA, RG 59 Pol. 15-1 Greece.

⁹⁵ Rome May 1972, Embassy Rome to Department of State, Message from King of Greece for President, NA, RG 59 Pol. 15-1 Greece.

taen benyttede en mislykket opstand i den græske flåde 22. maj 1973 til at afskaffe monarkiet, selvom Konstantins tilknytning til affæren var perifer, hvis der overhovedet var nogen.⁹⁶ I denne situation appellerede Konstantin endnu engang til Washington om hjælp, men forgæves.⁹⁷ Beslutningen blev ikke overraskende stadfæstet ved en folkeafstemning 29. juli, som fandt sted i et klima af politisk ufrihed. Papadopoulos' »liberale eksperiment« og voksende studenteruro udløste i november 1973 en »paladsrevolution«, hvor en gruppe »strammere« inden for militæret og sikkerhedsstyrkerne overtog magten. Det nye regime faldt i sommeren 1974 i en situation, hvor der var fare for krig med Tyrkiet, i et klima af økonomisk krise og i en opinion, som var domineret af ekstrem uvilje mod militærregimet. I denne situation vendte Karamanlis tilbage fra sit eksil i Paris og blev premierminister.

Konstantin og Systemskiftet

Ved militærregimets fald i 1974 håbede Konstantin tydeligvis på at kunne vende hjem. Han mente også at have en aftale herom med Karamanlis, men endte med at måtte forblive i eksil.⁹⁸ Konsensus i græsk opinion havde flyttet sig mærkbart under juntatiden, og kravet om opgør og afvikling af det gamle system og dets symboler var så stærkt, at ingen politiker kunne sidde det overhørig. Blandt sådanne symboler og institutioner var kongehuset og militæret. Den 8. december 1974 blev monarkiet afskaffet ved endnu en folkeafstemning, med 70 procent for republikken og 30 for monarkiet, mens der blev indledt retssager mod de ansvarlige for militærdiktaturet.

I de første par år efter systemskiftet blev flere mere eller mindre truende konspirationer i de væbnede styrker afsløret, mens regeringen over for offentligheden ofte valgte at underspille alvoren heri.⁹⁹ Det er blevet fremhævet, at truslerne mod det nye system var flere og stod på i længere tid, end hvad det officielle billede kan give indtryk af.¹⁰⁰

⁹⁶ Athens 2 June 1973, Embassy to Secretary of State, NA, RG 59, XR Pol. 23-9, Greece.

⁹⁷ Se Athens 28 May 1973, US Embassy to Secretary of State, Subject: Greek Situation and Question of Monarchy. Dep[artmen]t pass to White House for Kissinger, NA, RG 59, Pol. 23-9 Greece. Se også 28 May 1973, NEA, Sisco to Teheran, Rome and Athens, Subject: Greek Situation: Effect on Monarchy, Secret, NA, RG 59, Pol. 23-9, Greece.

⁹⁸ To Vima, 3.juni 2001

⁹⁹ Se f.eks. Richard Clogg, *A Short History of Modern Greece*, Cambridge 1979, pp. 207-9.

¹⁰⁰ Jfr. samtale i august 2001 mellem forfatteren og Dr. Neovi M. Karakatsanis fra Indiana University, som arbejder med transitionsperioden bl.a basis af interviews med politikere og militærfolk.

I oktober 1975 blev Karamanlis advaret om, at Arnaoutis var i færd med at rekruttere sammensvorne fra de væbnede styrker til at deltage i et kup. Arnaoutis havde bl.a. henvendt sig til en kaptajn i flåden, P. Panayiotareas, og fire andre søofficerer, som imidlertid valgte at indberette sagen til kommandøren for den græske flåde, viceadmiral S. Kanofaos.¹⁰¹ 4. november forelagde Kanofaos Karamanlis et memorandum, der bl.a. berettede, at Arnaoutis fortalte, at Konstantin stod bag.¹⁰² Kanofaos, som havde været en af kongens støtter under hans mislykkede kupforsøg i december 1967,¹⁰³ nægtede at tro dette og sendte derfor Panayiotareas til London for at mødes med Konstantin. Over for denne bekræftede Konstantin imidlertid, hvad Arnaoutis havde sagt: Karamanlis var ved at »ødelægge Grækenland«, den kommunistiske fare var akut og økonomien lå i ruiner. Konstantin ville udpege en ikke-parlamentarisk regering, han ville give amnesti til de anklagede i sagen mod Juntaen, med mindre de havde været ansvarlige for tortur. Konstantin agtede desuden at optage et kæmpelån på to mia. dollar i Iran og i Saudi Arabien.¹⁰⁴ (Shahen må betragtes som en ven af Konstantin og forsøgte umiddelbart inden Juntaen afskaffede Kongedømmet at overtale USA til at støtte det græske monarki).¹⁰⁵ Kuppet var planlagt til februar 1976, og 15-30 dage senere ville der blive afholdt en folkeafstemning og i løbet af 8 måneder parlamentsvalg. Konstantin var opsat på at få at vide, hvad hans gamle kampfælle, Kanofaos, mente om planerne og bad samtidig om, at Washington ikke blev underrettet. Dette skete 13. oktober. Den 16. oktober meddelte Panayiotareas Konstantin, at hverken Kanofaos eller den græske flåde ville deltage. Herefter erklærede Konstantin, at han også ville afstå fra videre handlen, men udtrykte samtidig sit håb om, at Kanofaos ville ændre mening, når først han indså, at Karamanlis var ved at styre Grækenland ud over afgrunden.¹⁰⁶

På basis af dette og tilsvarende efterretninger fra andre kilder besluttede Karamanlis i januar 1976 at protestere over for Konstantin. I følge Karamanlis' senere beretning bekræftede denne ganske vist at have mødt Panayiotareas, men hævdede, at de blot havde drøftet politik i generelle vendinger. Arnaoutis stod imidlertid ved, at det var ham, der havde kontakten Panayiotareas og at hans forespørgsler var af den karak-

¹⁰¹ Karamanlis Vol. 9, Athen 1996, pp. 123-4.

¹⁰² Kanofaos' memorandum er gengivet in extenso i Karamanlis Vol. 9, pp. 124-5.

¹⁰³ C.M. Woodhouse, *The Rise and Fall of the Greek Colonels*, New York 1985, p. 117.

¹⁰⁴ Kanofaos' memorandum.

¹⁰⁵ Teheran 27 May 1973, US Embassy to Secretary of State, Subject: Greek Situation, Secret, NA, RG 59, Pol. 23-9 Greece.

¹⁰⁶ Kanofaos' memorandum.

ter, som Panayiotareas havde meddelt.¹⁰⁷ Det var ham næppe heller muligt at levere et troværdigt dementi, eftersom han havde været i kontakt med et ganske betragteligt antal personer.

Samme efterår indløb nye informationer om, at Konstantin var involveret i planlægningen af et kup. Oplysningerne stammede fra det britiske efterretningsvæsen, og advarslen kom fra højeste sted, nemlig fra den britiske premierminister James Callaghan, som lod den britiske ambassadør i Athen, Francis Brooks Richards, advare Karamanlis.¹⁰⁸ Herefter henvendte undervisningsminister, Jiorgos Rallis, som tilhørte Karamanlis' inderkreds, sig til Konstantin for at kræve, at han afstod fra konspiration. Konstantin nægtede imidlertid pure enhver form for delagtighed. Den 18. november advarede Callaghan Konstantin mod at lade sig involvere i sådanne aktiviteter, så længe han opholdt sig i England.¹⁰⁹

Da det bind i serien af dokumenter fra Karamanlis arkiver, hvori nævnte rapporter blev præsenteret, publiceredes i maj 1997, svarede Konstantin igen med modbeskyldninger. Han hævdede bl.a., at Karamanlis (fra sit eksil i Paris) skulle have bedt ham oprette et diktatur i 1966, og at Rallis gjorde det samme i 1967. Konstantins talsmand i Grækenland, en pensioneret viceadmiral, Marios Stavridis, hævdede, at historierne var opspind, og at lade noget sådan opbevare i sine arkiver for eftertiden var udtryk for utaknemmelighed over for monarkiet, der jo havde muliggjort Karamanlis' kometagtige karriere efter Papagos død. Konstantin bekræftede dog, at Rallis havde opsøgt ham med rapporter om, at den britiske regering havde oplysninger om, at han skulle have planer om et kup. Konstantin bekræftede også, at Callaghan havde henvendt sig, men blot for at fortælle, at den eneste efterretning, som man havde fra britisk side om kupplaner, stammede fra Grækenland. Konstantin erklærede desuden kategorisk, at »kong Konstantin behøver ikke at bedyre sin demokratiske overbevisning. Det var i forsvaret af det græske folks demokratiske friheder, at kong Konstantin [13. december 1967] ofrede sin krone.«¹¹⁰

Det står imidlertid fast, at Konstantins navn blev brugt i forsøg på at fremme konspiration. Informationerne om, at Konstantin lod sit navn bruge og gerne så sig selv i en ledende rolle efter et kup, falder desuden godt i tråd med det mønster for konspiration, som Konstantin var invol-

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Dette baseres på et notat udarbejdet af P. Moliviatis dateret 14. oktober 1976, Karamanlis Vol. 9, p. 126.

¹⁰⁹ Ibid., p. 126.

¹¹⁰ 7. maj 1997, *Athens News*.

veret i umiddelbart inden oberstkuppet. Konstantins dementier følger det samme spor som hans øvrige omgang med følsomme problemer fra fortiden.¹¹¹ Der kan i denne praksis spores en tendens til forsøge at tilpasse fortællingen om hans egen rolle i 1960ernes og 1970ernes græske politiske kriser til samtidens syn på, hvad der er parlamentarisk acceptabelt og til de normer, der gælder i græsk politik i dag.

Konklusion

Kongehuset allierede sig i løbet af 1960erne med militæret mod de folkevalgte og bidrog dermed betydeligt til polarisering af stat og samfund. Samarbejdet kulminerede under optakten til oberstkuppet, hvorefter relationerne mellem kongehus og militær var præget af konflikt. Konstantins modsætning til Juntaen var primært betinget af magthensyn, og i løbet af efteråret 1967 tabte han denne kamp og måtte gå i eksil. Han viste sig dog hurtigt rede til vende tilbage på basis af en ny *modus vivendi* med obersterne, hvor hans væsentligste mål var hensynet til bevarelsen af kronen. I disse bestræbelser stod han alene og forsøgte at opnå støtte i Washington. Han viste sig samtidig – bl.a. efter amerikansk råd – i stigende grad rede til at imødekomme, hvad han mente var obersternes krav. Men forgæves. Obersterne havde mindre brug for kongen end Konstantin havde for Juntaen. Overhovedet syntes hensynet til kronen at have domineret Konstantins relationer til græsk politik i en sådan grad, at han fremstod som en mulig allieret for dem, som ønskede at bekæmpe det nye system efter Juntaens fald.

Der tegner sig således et billede af kong Konstantin, der placerer ham solidt inden for den tradition, som generelt har karakteriseret kongehusets relationer til den politiske verden. Det ville også have krævet et usædvanligt mål af selvstændighed og mod samt et andet verdenssyn, hvis Konstantin – som hans apologeter hævder han forsøgte – skulle have brudt med denne tradition og mentalitet: 1960erne og 1970erne var præget af systemopgør og en skærpet magtkamp mellem kongehusets allierede, de væbnede styrker, på den ene side og de folkevalgte på den anden. Denne kamp blev yderligere forbitret af de betydelige modsætningsforhold, som prægede forholdet mellem kronen og premierministrene, Karamanlis og Papandreou.

Med udgangspunkt i en vurdering af Konstantin som aktør tegner der sig således et forløb, hvor han videreførte kongehusets tradition for den regerende monark med ret og pligt til at blande sig i politikken.

¹¹¹ Se f.eks. interview med Konstantin i *To Vima* 3. juni 2001.

Den første fase i hans aktive virke, som myndig kronprins og som konge (1963-65), faldt sammen med Pauls regenttid. I denne fase mislykkedes forsøg på at kontrollere Karamanlis endegyldigt, da først denne havde sat sig fast i ministerstolen. Det samme gælder i forholdet til Papandreou, der også endte i en åben konfrontation mellem kongehus og premierminister. I den anden fase (1965-67) involverede Konstantin sig i generalernes konspiration, men måtte lide den tort, at obersterne noget overraskende endte med at overtage magten. Tredje fase (april-december 1967) var præget af en tilspidset magtkamp mellem Konstantin og obersterne, som kongen endegyldigt tabte ved sit mislykkede modkup. I den fjerde fase (1967-73) forsøgte Konstantin en tilpasning til oberststyret, men uden held, og endte med at måtte se regimet udråbe republikken. I den femte fase (i tiden omkring militærstyrets fald) forsøgte Konstantin forgæves en tilnærmelse til Karamanlis, men endte med at miste tronen, da en folkeafstemning gav ham et klart mistillidsvotum. I den sjette fase (1975-76) syntes værdien af hans tidligere kongeværdighed primært at have appelleret til yderligtgående tilhængere af det gamle system, som uden held forsøgte samle opbakning bag et kup i Konstantins navn.

Vedrørende hele perioden 1963-1974 må man således konkludere, at kongemagten ideligt svækkedes. Det gjaldt i forholdet til det politiske system, i forhold til militæret og i forhold til USA, og ved folkeafstemningen i 1974 udgjorde tilhængerne af kongehuset kun omkring 30 procent af vælgerne. Men Konstantin stod allerede ved sin kroning over for en vanskelig opgave. Han skulle føre dynastiet gennem en krise, som var præget af stigende modsætninger mellem de folkevalgte og kronen og af et stedse mere utålmodigt militær, som ikke var til sinds at give efter for et stigende krav om, at det blev underlagt politisk kontrol. Spørgsmålet er, om det græske monarki overhovedet var levedygtigt, da Konstantin overtog det?

SUMMARY

King Constantine and the Greek Colonels

Political power in post-war Greece was exercised by three institutions: the Army, the Palace, and the Government. At certain junctures American influence played a significant role. It should be noted that Army and Palace influence has a long history in Greek politics. This article focuses on the relations between King Constantine II and the armed forces prior to the military coup d'état on 21 April 1967 and during the Colonels' regime. It also touches the period after the collapse of military rule in Greece. The article is mainly based on official US documents, particularly on material from the desk of Charilaos Lagoudakis, the Greek analyst in the Bureau of Intelligence and Research in the State Department.

Constantine ascended to the throne on 6 March 1964 in a political situation dominated by an increasingly bitter struggle between the government on one hand and the Palace and the armed forces on the other. Constantine's coronation took place less than a year after his father, King Paul, had emerged victorious from a conflict with his prime minister, the conservative but independent Constantine Karamanlis, forcing the latter to resign. According to American sources Queen Frederika in particular but also Crown Prince Constantine preferred to keep Karamanlis out of power. Their motives were believed to include an ardent dislike of a strong prime minister who had deserted the royal cause.

In 1964 George Papandreou of the Centre Union won two consecutive elections and became prime minister. Papandreou's intentions to dismantle certain features of the previous right-wing system and his attempts to bring the armed forces under political control prompted the Palace and the Army to unite. Following the forced resignation of Papandreou in 1965, Constantine sought ways to prevent Papandreou's return to power. This process seemed to include preparations for a military take-over. The King endorsed contingency planning within the army, and by the end of 1966 a coup d'état could be activated at any time on his order. On 20-21 April 1967 this planning enabled the Colonels to snatch command from Constantine and the senior officers and carry out the take-over themselves. The Colonels made their decision to move when it appeared that the generals and the King were still vacillating. However, when confronted with the Colonels' fait accompli the Chief of the General Staff decided to join the new regime. The King accepted the new regime, albeit reluctantly.

The relationship between the King and the Colonels had strong elements of friction and soon developed into a power struggle. In the process the King steadily lost ground, and in December 1967 he launched a coup d'état which proved abortive. He then fled Greece and settled in Rome, later in England. The King wanting to regain his position obviously needed the Colonels more than they needed him. Between 1969 and 1972 Constantine tried to influence the US to persuade the Colonels to accept his return to Greece. Eventually the King declared himself ready to accept a government under the leadership of the regime's strong man, George Papadopoulos, but in vain. The Junta – and the Americans – had other plans, and from 1972 onwards the regime worked openly to undermine Constantine's public stature in Greece. In May 1973 an abortive mutiny in the Greek navy offered Papadopoulos an opportunity to abolish the Monarchy on 1 June 1973.

After the collapse of the military regime Constantine obviously hoped to return to Greece. However, in the new situation he had to rely on the politicians and popular support and failed utterly. A referendum on 8 December 1974 decided by a majority of c. 70 % to abolish the Monarchy. The issue of his lost crown seems to have dominated the dethroned King's relations to Greek political life to such a degree that he appeared a potential ally to people planning to install a new unconstitutional regime and undo the changes after the fall of the Junta.

King Constantine's driving motivation prior to the 1967 coup seems to have been a marked aversion against a strong government based on popular support and beyond the control of the Palace and the Army. During the Colonels' regime and early post-Junta years his main efforts were to save the Crown.